

ГЛОБАЛЬНА КОНКУРЕНЦІЯ ЯК ВАЖІЛЬ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ В ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ

Альоша А.М., здобувач кафедри "Міжнародна економіка" Донецького національного університету (Україна)

Альоша А.М. Глобальна конкуренція як важіль трансформаційних зрушень в економічних системах

У даній статті викладено результати дослідження, які визначають імперативи промислової політики в умовах глобальної конкуренції, зокрема щодо механізмів державного регулювання та інструментів стимулювання інвестицій у науково-технічну сферу національних виробничих комплексів в умовах глобальної конкуренції.

У відповідності до процесів інтернаціоналізації та логіки еволюції систем ринку змінюються і схеми стосунків між суб'єктами регулятивного процесу. Застосовуються дедалі ефективніші методи державного втручання у справи бізнесу, причому ступінь активності втручання у групі країн, які прийнято трактувати як «успішну», прямо пропорційну реальним глобально-конкурентним успіхам, в той час, як ефективні методи втручання, які є властивими сучасній ринковій економіці, практично не застосовуються в «слабких країнах», де здебільшого застосовуються «грубі» методи адміністративного регламентування.

Ключові слова: глобальна конкуренція, економічна система, стимулювання, розвиток

Альоша А.Н. Глобальная конкуренция как рычаг трансформационных сдвигов в экономических системах

В данной статье изложены результаты исследования, которые определяют императивы промышленной политики в условиях глобальной конкуренции, в частности относительно механизмов государственного регулирования и инструментов стимулирования инвестиций в научно-техническую сферу национальных производственных комплексов в условиях глобальной конкуренции.

В соответствии с процессами интернационализации и логики эволюции систем рынке меняются и схемы отношений между субъектами регулятивного процесса. Применяются все более эффективные методы государственного вмешательства в дела бизнеса, причем степень активности вмешательства в группе стран, которые принято трактовать как «успешную», прямо пропорциональную реальным глобально конкурентным успехам, в то время, как методы вмешательства, которые являются присущими современной рыночной экономике, практически не применяются в «слабых странах», где в основном применяются «грубые» методы административного регламентирования.

Ключевые слова: глобальная конкуренция, экономическая система, стимулирование, развитие

Alosha A. Global competition as leverage of transformational changes in economic systems

This article presents the results of studies that determine the imperatives of industrial policy in conditions of global competition, including the mechanisms of state regulation and instruments to stimulate investment in science and technology of national industrial complexes in the global competition.

In accordance with the internationalization processes and logic evolution of the market and changing relationships between actors diagrams of the regulatory process. Apply more efficient methods of state intervention in business affairs, and level of activity intervention in a group of countries, which are interpreted as "successful", directly proportional to the real globally competitive success, while effective methods of intervention that are characteristic of the modern market economy, practically not used in the "weak countries" where mostly used "crude" methods of administrative regulation.

Keywords: global competition, economic system, promotion, development

У даній статті викладено результати дослідження, які визначають імперативи промислової політики в умовах глобальної конкуренції, зокрема щодо механізмів державного регулювання та інструментів стимулювання інвестицій у науково-технічну сферу національних виробничих комплексів в умовах глобальної конкуренції.

У наукових публікаціях стосовно сутності глобальної конкуренції детально аналізуються теоретичні засади: класичної теорії конкуренції, у якій обґрунтовується конкурентний успіх наявністю у виробника абсолютних (А. Сміт), або відносних (Д. Рикардо) переваг [3]; міжнародної конкуренції М. Портера [15; 5], сутності глобальної конкуренції (конкурентних переваг) на мікро- (компанії), мезо- (галузі), макро- (країни) та мегарівні [8], інноваційних чинників глобальної конкуренції [10] тощо.

У сучасному трактуванні конкуренція визначається: по-перше, як суперництво, спрямоване на отримання стійких конкурентних переваг – активів, знань, уподобань споживачів; по-друге, як елемент ринкового механізму; по-третє, як критерій типу ринку (монополія, олігополія, монополсонія тощо) [13, с. 28].

Підсумовуючи розгляд проблемних питань конкуренції і конкурентоспроможності в умовах глобалізму, академік О. Білорус наголосив: «Сучасна силова глобалізація і викликана нею глобальна конкуренція – це результат свідомої політики урядів індустріальних країн Заходу» [4, с. 208].

Сутність силової глобалізації розкривається наступними положеннями: «Глобалізм і глобалізацію рухають вперед велетенські об'єднані сили наймогутніших держав, глобальних корпорацій і міжнародних організацій. Але в процесі розвитку глобалізації загострюється основне протиріччя глобалізму. Суть його полягає в гострому конфлікті постійних інтересів і прагненні суспільств до соціального розвитку з одного боку, і егоїстичними фінансовими інтересами отримання надприбутків суб'єктами світового ринку (держави-глобалізатори, глобальні корпорації і міжнародні фінансові організації Заходу) з іншого. Нації-держави можуть протиставити руйнівній глобалізації головний фактор сучасної технотронної економіки – інтелектуалізацію і соціалізацію розвитку» [4, с. 110].

Сучасний науково-технічний прогрес, інформатизація соціально-економічного життя відіграли ключову роль в процесах глобалізації, наблизивши виробників у різних країнах через нові системи комунікацій, обміну інформаційними масивами, транспорту. Такі новітні риси інтернаціоналізації якісно загострили конкуренцію, яка з локального, національного рівня перемістилася на рівень глобальний, інтегруючи стратегії комерційних агентів та держав [17]. Крім того, прискорення науково-технічного прогресу відкриває нові можливості для реалізації трудового, творчого потенціалу людей, але водночас веде до появи ризиків втрати роботи (зокрема через міжнародно-міграційний фактор), надійності доходів, вимушеної тимчасової, неповної, а також інших форм зайнятості з меншою соціальною захищеністю.

У цьому зв'язку Є. Балицький характеризує конкуренцію, як явище, що «супроводжує розвиток господарських систем, виступає їхнім динамізатором та умовою прогресу як такого, за часів ринку постає ключовою системовизначальною рисою господарських механізмів», та іманентно властиву рису господарської системи, яка має «як здатність прискорювати розвиток, підвищувати його якість, так і викликати ентропію, руйнацію господарських систем (як систем відносин, так і систем як суб'єктних механізмів економіки)» [2].

Виходячи з таких посилок, явно недостатнім можна вважати традиційні підходи до міжнародної конкуренції, зокрема визначення конкуренції та розуміння конкурентоспроможності на рівні держави з боку Організації економічного співробітництва та розвитку. Так, експерти цієї міжнародної організації вважають, що *конкурентоспроможність* – це спроможність компаній, галузей, регіонів та націй створювати відносно високий рівень доходів і заробітної плати, залишаючись відкритими для міжнародної конкуренції [22; 12].

Конкурентоспроможність сьогодні – це здатність концентрувати на національній території інформаційні ресурси, забезпечувати глобальне інноваційне лідерство, нарешті, це – привабливість національної території для носіїв знань та найбільш цінних професійних здібностей, оскільки саме люди становлять собою найбільшу інформаційну цінність. І саме на забезпечення конкурентоспроможності інформаційної доби спрямовують свої регулятивні зусилля найбільш успішні країни-лідери глобальної конкурентної боротьби.

В контексті теми дослідження важливим є положення: «Глобалізація економіки призвела до виходу конкуренції за межі країн, утворила всеохоплююче конкурентне поле у вигляді світового ринку, а конкуренцію перевела у ранг глобальної» [3, с. 86].

Вченими акцентується увага на подвійній природі міжнародної (глобальної) конкуренції – як явища та як процесу міжнародних економічних відносин [5, с. 36.]: як явище міжнародна конкуренція – це форма суперництва суб'єктів світового ринку, що виникає у процесі їх

трансграничної взаємодії і спрямована на досягнення цілей їх діяльності; як процес міжнародна конкуренція є проявом трансграничного виду взаємодії суб'єктів світового ринку, який характеризується певною структурою, результатами, умовами й правилами, впливом багатьох чинників тощо.

У сучасному світі глобальна конкуренція перетворюється на конкуренцію інститутів, успіх забезпечується тільки кардинальною зміною інституційного середовища, системи цінностей та принципів [16, с. 6].

Характер сучасного соціально-економічного розвитку окремих країн та в цілому цивілізації, особливості міжнародної конкуренції на ринках товарів та послуг свідчать про те, що необхідною складовою, імперативом стійкого економічного розвитку є зростання інтелектуального потенціалу та науково-технологічні інновації. Таке зростання є одним із основних пріоритетів державної політики стимулювання підприємницької активності в ключових галузях технологічного виробництва, часткового перерозподілу національного доходу із спрямуванням коштів на розвиток науки, упровадження новітніх технологій [14, с. 545-546].

Визнано, що XXI століття – період панування знання, наукомістких виробництв, високих технологій та інновацій. Світова економіка досить швидко й неухильно трансформується в постіндустріальну, у якій звичайна товарна продукція уступає пріоритет нематеріальним активам, створюваним на основі знань. Країни-лідери за цими напрямками вже зараз одержують вирішальні конкурентні переваги. Більше того, ці переваги дозволяють лідерам світового розвитку монополізувати якщо не право, то саму можливість управляти майбутнім. Задача постає у тому, щоб створити економіку, яка генерує інновації, а не генерувати інновації задля їх болісного впровадження в економіку [16, с. 17].

При цьому дедалі більшою мірою поширюються інституційні підходи в регульованні економічних процесів, які доповнюють традиційні макроекономічні інструменти, засоби фінансової політики, а інколи й замінюють їх: «характерним є факт, що найбільш диверсифікована практика інституційного регулювання є властивою саме для тих країн, які традиційно вважаються «оплотом» ідей вільного підприємництва, які виступають ідеологами децентралізації економічної політики та економічного життя» [18, с. 41].

Поряд з терміном глобальна конкуренція у науковій літературі з'явився й термін «гіперконкуренція», під якою розуміють таку ситуацію, коли підприємства в усе більшому ступені піддаються сукупному впливу раніше ізольованих один від одного конкурентних факторів, що призводить до виникнення багатоаспектної, динамічної й агресивної конкуренції [6, с. 34;].

Взаємозв'язок між суб'єктами глобальної **конкуренції** спричиняє новий характер розвитку міжнародних економічних відносин у вигляді формування надприбутків за рахунок інновацій, патентів, мінімізації витрат виробництва [21]. У глобальній економічній конкуренції виграють ті країни, які забезпечують сприятливі умови для наукових досліджень і науково-технічного прогресу. Відповідно, успіх у глобальній конкуренції окремих компаній безпосередньо пов'язаний із державною науково-технічною політикою країн їхнього базування [19].

Глобальна конкуренція розвивається у двох основних напрямках [16, с. 17]:

– люди, їхня кваліфікація, знання та навички, активність, дух інноваційності та підприємництва, здатність працювати спільно не тільки за плату, але й в ім'я загальнонаціональних цілей;

– інститути, установи, законодавство та правозастосування, що сприяють поширенню інновацій.

На думку українських науковців, в епоху глобалізації виникають нові чинники, які визначають ступінь конкуренції або концентрації на ринках. Насамперед мова йде про позитивні зовнішні мережеві ефекти, фрагментацію виробництва між різними країнами та вплив міжнародної конкуренції на владу національних монополій. Відповідно, зростає роль міжнародних інституцій із контролю над концентрацією, оскільки відносини між компаніями стосуються інтересів кількох країн і дії менеджменту компанії виявляються поза юрисдикцією будь-якої окремої країни. Через це в епоху глобалізації метою конкурентної політики держави має бути визначення допустимості певної практики економічних суб'єктів з позиції її впливу на конкуренцію у світових масштабах (глобальну конкуренцію) [20].

Вітчизняний вчений Ю. Уманців вважає, що «глобальну конкуренцію можна визначити як відкриту складну систему одночасного сукупного впливу на ринковий суб'єкти раніше відокремлених чинників, гнучка адаптація до яких потребує адекватних механізмів, спрямованих на універсалізацію самої системи з урахуванням динамізму й суперечностей розвитку макроекономічного простору за умов зростання агресивності учасників системи». Він також відзначає «формування гіперконкуренції, за якої швидкість змін у правилах гри є настільки високою, що встояти в конкурентній боротьбі, а тим більше очолити її, зможуть тільки найбільш адаптовані до таких змін суб'єкти. Фундаментальні якісні й кількісні зміни в умовах глобальної конкуренції потребують безпрецедентних організаційних і структурних перетворень на основі міжнародного менеджменту» [20].

Характеризуючи процеси глобалізації початку XXI століття, відомий російський вчений С. Глазєв сформулював основні ознаки геополітичної конкуренції середини XXI століття.

По-перше, в умовах глобалізації формуються порівняльні переваги національних економічних систем, на передній план виходять: освіта й охорона здоров'я населення; розвиток науки; пропускна здатність, доступність і наповнення інформаційного середовища; наявність умов для розкриття творчих можливостей кожної особистості; чистота навколишнього середовища й висока якість життя; розвиток ключових виробничо-технічних систем нового технологічного укладу.

По-друге, у геополітичній конкуренції підсилюється значення науково-технічного прогресу, здатності до впровадження нових технологій, зростає роль людського фактору в організації виробництва.

По-третє, країни, які не здатні забезпечити необхідний рівень освіти населення, розвитку науки і якості інформаційного середовища, будуть приречені на поглиблення залежності від зовнішніх фінансових та інформаційних центрів, збережуть за собою функції джерела природної сировини й людського матеріалу для транснаціональних корпорацій з розвинених країн, що концентрують глобальний інтелектуальний потенціал.

На його думку [8] глобальна конкуренція ведеться вже не стільки між країнами, скільки між транснаціональними відтворювальними системами. Формування економічної моделі кожної країни відбувається в складній і досить гострій боротьбі за контроль над інститутами державної влади між представниками транснаціонального й національного капіталу, міжнародними інститутами й національною елітою. У цих сторін протилежні інтереси, цінності, інструменти впливу на економіку та науково-технічну сферу.

Підсумовуючи викладене можна констатувати, що у світовій економіці формується глобальне конкурентне середовище, у якому визначальними є: розвиток людського потенціалу як джерела знань та творчих здібностей до створення інновацій; інституційне середовище національного та міжнародного (глобального) рівня; інвестиції в нематеріальні та матеріальні (фізичні) активи та накопичення відповідного капіталу у державному та приватному секторах. Становленню глобального конкурентного середовища сприяє трансформація механізмів регулювання науково-технічної політики та її імперативів.

Відомо, що «наука та інновації є головним пріоритетом ініціатив Єврокомісії «Europe 2020 – a strategy for smart, sustainable and inclusive growth», завданням якої є перетворення ЄС в інтелектуальне співтовариство, що стабільно розвивається, за участю різних верств і груп населення, підприємств всіх форм власності та розмірів, громадських організацій. Для реалізації цих завдань кожна країна повинна стати максимально привабливою для учених і забезпечити інтеграцію всіх суб'єктів інноваційної діяльності. Умовами для цього є: чіткість при формульованні цілей та наявність інструментів для їх досягнення; безпосередня участь виконавця наукового проекту в центрі ініціатив; усталеність та незмінність вимог участі; прозорість і стилість адміністративних процедур. [1, с. 10].

Сучасні стратегічні альянси «змінюють характер конкурентної боротьби, яка перетворюється з конкуренції одиниць на конкуренцію груп. Формування таких альянсів зумовлене необхідністю зменшувати індивідуальні витрати й зусилля для проникнення на інші ринки. Функціонування корпорацій на світовому ринку спонукає до пошуку методів регулювання господарської діяльності урядами на новому рівні – наднаціональному. Особливо гостро це питання стоїть у контексті експансії ТНК стосовно країн, що розвиваються, та країн із перехідною економікою, вплив на які таких корпорацій може бути дуже сильним». Водночас, «державні органи різних країн ... вживають заходів на національному чи регіональному рівні з метою недопущення обмеження конкуренції внаслідок злиттів і поглинань» [20].

Як вважають вітчизняні вчені [11] «Посилення науково-технічної кооперації спричинене, в першу чергу, підвищенням ризиків і витрат на

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

проведення НДДКР, переорієнтацією значної частки досліджень і розробок з військових на цивільні цілі, необхідністю зниження негативних наслідків промислового розвитку в глобальному масштабі, міжнародною діяльністю транснаціональних корпорацій (ТНК) і посиленням технологічної конкуренції.

Глобалізація в сучасній науково-технічній сфері проявляється в таких формах, як: розширення участі іноземного капіталу у фінансуванні НДДКР; нарощення міжfirmової кооперації компаній різних країн, створення транснаціональних інноваційних стратегічних альянсів і партнерств, поглиблення співпраці національних університетів і іноземних промислових компаній, міждержавної співпраці у сфері захисту і продаж авторських прав, патентів і ліцензій». На підтвердження цього вони наводять такі дані. З 90-х років минулого століття, значно посилюється приплив іноземного капіталу в сферу НДДКР промислово розвинених країн, зокрема шляхом: створення ТНК нових дослідницьких і науково-технічних центрів, набуття прав доступу до зарубіжних лабораторій шляхом злиття і купівлі національних компаній. Станом на докризовий 2007 р. «у Великобританії на іноземні джерела фінансування НДДКР припадало 24,3% загальних витрат на НДДКР, у Франції – 18,3%, в Італії – 13,9%, Німеччині – 11,8%, Японії – 0,9 %. У Іспанії близько 40 %, а в Ірландії 60 % промислових НДДКР проводяться на філіях іноземних фірм. Тобто іде процес взаємного проникнення іноземного капіталу Західної Європи і США, при цьому, як правило, фірми створюють закордонні дослідницькі центри в областях, де вони вже добилися визнання на світових ринках».

Слід зауважити, що за оцінками ОЕСР у країнах-лідерах науково-технічного розвитку інвестиції в нові знання становлять близько 5% ВВП, у тому числі, за рахунок залучення закордонного інтелектуального капіталу і більше, зокрема фінансування наукових досліджень для розвитку (R&D) у таких країнах, як Швеція, США, Фінляндія, Корея, Японія перевищує у вартісному вираженні 5% ВВП. Розвинені країни, особливо Європейський Союз, є головними реципієнтами іноземного капіталу у світовому господарстві [9].

У відповідності до процесів інтернаціоналізації та логіки еволюції систем ринку змінюються і схеми стосунків між суб'єктами регулятивного процесу. Застосовуються дедалі ефективніші методи державного втручання у справи бізнесу, причому ступінь активності втручання у групі країн, які прийнято трактувати як «успішну», прямо пропорційну реальним глобально-конкурентним успіхам, в той час, як ефективні методи втручання, які є властивими сучасній ринковій економіці, практично не застосовуються в «слабких країнах», де здебільшого застосовуються «грубі» методи адміністративного регламентування.

Резюмуючи викладене, слід відзначити, що роль державних інститутів як регуляторів соціально-економічного розвитку на етапі становлення інформаційного суспільства зростає, причому у різних напрямках. Норми, що встановлюються державними інститутами, створюють систему вимог до конкурентної поведінки національних та іноземних за походженням господарюючих суб'єктів на ринку. Державні ж інститути здійснюють контроль за дотриманням антимонопольного законодавства і опікуються проблемою припинення його порушень (встановлюючи заборони на монополістичну діяльність, зловживання домінуючим становищем на ринку, відстежуючи антиконкурентні угоди).

Зростає значення об'єднаних та спільних утворень державних і приватних інститутів (йдеться про ради експертів при уряді, центральному банку, фінансово-економічних та профільних міністерствах і відомствах), причому хоча переважна частина таких інститутів або органів формально здійснює консультативну, інформаційну діяльність на громадських засадах, але насправді багато з них істотним чином впливають на державну економічну політику, реалізують окремі функції управління. Їх рекомендації відносяться до вироблення принципів державної економічної політики, навіть до питань, пов'язаних із витрачанням коштів з бюджету і різних фондів.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Амоша О.І. Перспективні напрями державної політики щодо капіталізації науки в сучасних умовах розвитку / О.І.Амоша, С.М.Гринецька // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект/ Сборник научных трудов. 1 часть. 2012. – С. 9-14.
2. Балицький Є. Глобалізація та регіоналізація як сфера реалізації лібералізаційно-регулятивних контрверсій та конкурентних стратегій [Текст] / Є. Балицький // Стратегія розвитку України : економіка, соціологія, право. – 2005. – № 1. – С. 14-23.
3. Беглиця В. П. Методологічні особливості глобальної конкуренції / В. П. Беглиця // Стратегія економічного розвитку України: зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана», Український Союз промисловців і підприємців, Ін-т світової екон. і міжнар. відносин НАНУ; [голов. ред. А. П. Наливайко]. – К.: КНЕУ, 2009. – Вип. 24-25. – С. 84-92.
4. Білорус О. Г. Економічна система глобалізму: Монографія / О. Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2003. – 360 с.
5. Борисова Т. Феномен міжнародної конкуренції в сучасній економіці / Т.Борисова // Галицький економічний вісник. – 2010. – №2(27). – с.34-40.
6. Братищев И.М. XXI век: глобальная конкуренция и управление социально-экономическими процессами (цели, закономерности и принципы) / И.М.Братищев // «ЭТАП: Экономическая теория, анализ, практика». – 2010. – №3. – С. 30-55.
7. Глазьев С.Ю. Место России в меняющихся взаимоотношениях центра и периферии мировой экономики / С.Ю. Глазьев // Философия хозяйства. – 2003. – № 3. – С. 18-35.
8. Глазьев С.Ю. Экономическая теория технического развития / С.Ю. Глазьев. – М.: Наука, 1999. – 232 с.
9. Гнилицкая Е.В. Конкурентоспособное развитие национально-государственной хозяйственной системы в условиях глобализации / Е.В.Гнилицкая // Креативная экономика. – 2007. – № 3 (3). – С. 51-56.
10. Лук'яненко Д.Г. Управление международной конкурентоспособностью в условиях глобализации экономического развития: Монография: У 2 т. – Т. 1 / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонок та ін.; За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 768-769.
11. Ляшенко О.М. Міжнародне науково-технічне співробітництво в умовах глобалізації: сучасні тенденції та напрями перспективних досліджень / О.М.Ляшенко, Т.І.Слободян // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал – 2010. – № 3(17). – С. 15-19.
12. Мищенко Л.Я. Оценка конкурентоспособности национальной экономики: теоретические и методические аспекты [Электронный ресурс] / Л.Я. Мищенко // Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета. – Режим доступа: <http://ej.kubagro.ru/2006/04/02/>
13. Мохов В.Г. Современные проблемы науки: учебное пособие / В.Г. Мохов, Д.С. Лысенко. – Челябинск: Издательский центр ЮУрГУ, 2010. – 145 с. с. 28
14. Новицький В. Є. Міжнародна економічна діяльність України: Підручник / В. Є. Новицький. – К.: КНЕУ, 2003. – 948 с.
15. Портер М. Международная конкуренция / М.Портер / Под ред. и с предисловием В. Д. Щетинина. – М.: Междунар. отношения, 1993. – С. 29, 30, 39, 55, 57, 73.
16. Россия XXI века: образ желаемого завтра. – М.: Экон-Информ, 2010. – 66 с.
17. Сьомик В.А. Глобальні конкурентні пріоритети інноваційно-інвестиційного розвитку відкритої економіки України / В.А.Сьомик // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): – 2007. – Вип. 6. – С. 118-124.
18. Туниця Т. Інституційні підходи в контексті задач регулювання відкритої економіки / Т.Туниця // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук. журн. – К., 2005. – №1. – С. 41-45.
19. Тычинский А.В. Управление инновационной деятельностью компаний: современные подходы, алгоритмы, опыт [Электронный ресурс] / А.В.Тычинский / Таганрог: ТРТУ, 2006. – Режим доступа: <http://www.aup.ru/books/m87/lit.htm>.
20. Уманців Ю.М. Економічна конкуренція в умовах фінансової глобалізації [Електронний ресурс] / Ю.М.Уманців. – Режим доступу: <http://readbookz.com/articles/article-42/>
21. Чиркова І. Глобальна конкуренція та глобалізація стратегій інноваційної інтеграції [Електронний ресурс]. / І.Чиркова. 03.06.2011. – Режим доступу: <http://investcii.org/investuvanya/konferentsiji/problemy-formuvanya-ta-rozvytku-inovatsijnji-infrastruktury/hlobalna-konkurentsya-ta-hlobalizatsiya-stratehij-inovatsijnji-intehratsiji.html>